

Kerngegevens gemeentelijk monument:

Monumentnummer	: GM
Naam monument	: Watersley
Adres	: Watersley 1
Postcode en plaats	: 6132 KA SITTARD
Kadastrale aanduiding	: C nr 4092
Coördinaten	: x189943 - y332349
Bouwstijl	: Traditionele bouwstijl, neogotiek en gestichtsstijl
Kerndatering	: 1897-1898, 1900-1902, 1959-1963
Oorspronkelijke functie	: Klooster, klein-seminarie en gymnasium
Huidige functie	: Zorgcomplex
Architect	: Johannes Kayser (1842-1917), G. Cristofoli

Typering van het monument:

Twee kort na elkaar tussen 1897 en 1902 gebouwde kloostervleugels in de zogenaamde gestichtsstijl met een kelder, begane grond en twee verdiepingen onder schilddaken. De vleugels vormen samen met de centrale vleugel, waarin een uit 1752 daterend kasteel is opgenomen, een complex met een H-vormig grondplan. De rechter vleugel bevat aan de voorzijde de met het koor naar voren gerichte kapel in neogotische vormen.

Historie:

Watersley was van oorsprong een Borns leengoed, dat tot aan de bouw van het kasteel in 1752 bestond uit de hoeve Watersleyerhof met bijbehorende gronden. De geschiedenis van dit leengoed gaat terug tot de middeleeuwen, in ieder geval voor 1400. In 1748 koopt *Arnold Godfried Loyens* het goed Watersley en gaf de opdracht voor de bouw van het kasteeltje/jachthuis Watersley samen met zijn tweede vrouw *Maria Catharina Delhougne*, met wie hij in 1741 in Maastricht trouwde. Boven de entree werd een reliëf in Lodewijk XV-vormen aangebracht met jachtafereel en schilddragende putti, die de wapens van Loyens (links) en Delhougne (rechts) dragen, omgeven door rocailles en lofwerk in rococovormen. In het gebogen fronton daaronder het bouwjaar 1752 (rijksmonument).

Het kasteel is sedert de bouw steeds maar kort bewoond geweest, door zowel de eigenaars als huurders. In 1868 verwerft Carel Joseph Pijls uit Schinnen het goed. Hij besluit in 1875 om het goed aan te bieden aan vanwege de Kulturkampf (1871-1887) uit Pruisen voortvluchtige kloostergemeenschappen. Een drietal orden hebben tussen 1875 en 1895 kort het complex bewoond, maar verhuisden uiteindelijk naar elders.

In 1895 werd Watersley verhuurd aan het klooster van de Franciscanen uit Thuringen. Fuchs, die de eerste rector zou worden van het Kolleg Watersleyde, kwam in Sittard aan op 19 november en beschreef het fraai gelegen huis met zijn witgekalkte muren en natuurstenen vensteromlijstingen en pilasters. De school van de Franciscanen te Gorheim was gedwongen gesloten op 15 oktober. De leerlingen van die school vertrokken op 27 november vanuit Fulda naar Sittard. Op 8 december 1895 werd het nieuwe college (gymnasium/klein seminarie voor leerlingen van 12-19 jaar) in Watersley feestelijk geopend door pater Dionysius Schuler. De paters namen op 23 maart 1897 van de erfgenamen van

Carel Pijs het goed over. Snel daarna wendde Pater Schuler zich voor de uitbreidingen tot de inmiddels in Maastricht gevestigde architect Johannes Kayser (1842-1917), voormalig leerling van P.J.H. Cuypers en in Sittard reeds bekend van de bouw van de basiliek en Mariatuin.

Het plan dat door Kayser moest worden uitgewerkt omvatte een uitleg van het kasteel aan de achterzijde met een gang, het verlengen van het kasteel aan beide zijden over acht meter (drie vensterassen), het aanbrengen van een tweede verdieping op het kasteel en het bouwen van twee vleugels van ongeveer 50 meter lengte haaks op de middenvleugel met het daarin opgenomen kasteel. Het geheel zou hierdoor een H-vormige plattegrond krijgen. De bouw begon in het voorjaar van 1897, kort na de aankoop. Men probeerde kostenbesparend te werken door zelf de sloop van de bijgebouwen te verrichten, de grondwerkzaamheden uit te voeren en een eigen steenbakkerij op te zetten. Hiervoor kwam een “ziegelmeister” (steenbakker) met gezin naar Watersley, die ondergebracht werd in een houten barak. Hij maakte in een weiland twee steenovens en in twee jaar tijd werden hier ongeveer 1,5 miljoen bakstenen gebakken. Op 30 mei vond de eerste steenlegging plaats.

De overige werkzaamheden (het feitelijke bouwen) werden uitgevoerd door de aannemersfirma Pauli uit Roermond. Het werk begin aan de zuidzijde (links van het kasteel) waar het acht meter brede verbindingsstuk en de dwarsvleugel werd opgetrokken. Op 9 juni 1898 werd deze vleugel in gebruik genomen.

In 1900 besloot men het werk verder op te pakken en de tweede fase van het project uit te voeren, waarbij de uitbouw naar rechts met de noordelijke vleugel met nieuwe kapel gebouwd moest worden. De bouw begon op 4 juli 1900 en nam ongeveer twee jaar in beslag. Inzegening van deze bouw met kapel vond plaats op 19 maart 1902. Onder de kapel kwam de grote studiezaal, met daar tegenover de *Alte Speisesaal*, een theaterzaal met toneel. Op de eerste verdieping waren kamers voor de paters en daarboven slaapzalen voor studenten. Op de zolder muziekstudiekamers.

Nadat het hoofdgebouw in 1902 zijn voltooiing had bereikt duurde het nog een tijdje voor alles (met name de kapel) volledig was ingericht. In 1920 besloot men om een volgende grote stap te zetten. Architect Wielders uit Sittard ontwierp voor de Franciscanen een nieuw complex van economiegebouwen en vervolgens een nieuw schoolgebouw. De economiegebouwen kwamen te staan rechts van het hoofdgebouw. Bij de daarna gebouwde *Josefsbau*, een forse schoolvleugel (41 meter lang, 12 meter breed en 16 meter hoog) kon Wielders zich meer uitleven met toen in de Nederlandse architectuur gangbare bouwstijlen. In het gebouw, dat aanvankelijk vrij stond, haaks op het achterste deel van de linker vleugel van het hoofdgebouw, verwerkte Wielders dan ook invloeden van de expressionistische Amsterdamse School, vooral zichtbaar in het exterieur met de golvend verlopende gevelvlakken. Later werd het gebouw middels een L-vormige gang verbonden met het hoofdgebouw.

In 1923 werd de oude achzijdige dakruiter van de kapel, met een opengewerkte lantaarn en naaldspits vervangen door de thans nog bestaande, geheel met koper beklede, eveneens achzijdige dakruiter met gesloten onderbouw en ingesnoerde naaldspits.

In 1946 werd het interieur van de kapel vereenvoudigd. De beide grote nevenaltaren (gewijd aan Maria links en aan Antonius rechts) werden deels ontmanteld en verlaagd zodat het zicht op het hoogaltaar werd verbeterd. De beelden van die altaren werden meer naar achter tegen de wand geplaatst. In 1957 werd de volledige voorvleugel onderkelderd. Voorheen was alleen het middendeel onder de grote hal en de achtergang onderkelderd. Deze gewelfkelder behoorde nog tot de kasteelfase (1752).

Na de oorlog werden uiteindelijk ook weer uitbreidingen noodzakelijk. Achter het hoofdgebouw werd nieuwbouw (genaamd de *Antoniusbau*) toe gevoegd, verbonden met de dwarsvleugels, waardoor achter de voorvleugel een carrévorm ontstond. De nieuwe vleugels kregen een opbouw bestaande uit vier bouwlagen. Aan de rechter zijde werd een onderdoorgang gemaakt waardoor men van buiten zowel met auto's als te voet de binnenplaats kon bereiken met een onder een luifel geplaatste entree in het tegenover gelegen verbindingslid met het ronde trappenhuis. Het verbindingslid van de *St. Josefsbau* werd hiervoor gesloopt en vervangen door een hoog verbindingslid met een veelhoekige traptoren. Verder werd de *St. Josefbau* verbouwd waarbij onder meer onderin in de gevelopeningen glasstenen werden aangebracht. De nieuwbouw is uitgevoerd als een gewapende betonnen skeletbouw. G. Cristofoli was de architect, aannemer was de firma Laudy uit Sittard. De bouw startte op 14 september 1959 en duurde voort tot 1963. Ook in het oude hoofdgebouw werd gewerkt. Zo verving men bijvoorbeeld het oude trappenhuis achter de kapel door een thans nog bestaande eiken wenteltrap, gemaakt door de broeders Osmund en Odilo. Om deze trap binnen te krijgen werd in de zijgevel een hoge strook in de gevel weggekapt, die daarna werd gevuld met glas om licht in het trappenhuis te krijgen. Zoals in die tijd te doen gebruikelijk was werd verder de kapel ingrijpend gemoderniseerd en versoberd, waarbij deze grotendeels werd ontdaan van de neogotische aankleding, terwijl de schilderijen onder grijs getinte verflagen verdwenen. De kapel werd opnieuw gewijd op 16 september 1963. De grote studiezaal onder de kapel was niet meer nodig voor de schoolfunctie en werd omgebouwd tot een oratorium voor de paters en broeders. De wijding hiervan vond plaats op 14 december 1962.

Het was nog maar drie jaar geleden dat de grote bouwcampagne, waarin onder meer de *Antoniusbau* tot stand was gekomen, was afgesloten toen de Franciscanen in 1966 besloten om het complex te verlaten en terug te keren naar Duitsland. De Paulusstichting voor zorg aan gehandicapten werd de nieuwe eigenaar. Op 1 september 1967 passeerde de verkoopakte. voor notaris H. van Reij te Sittard.

De Paulusstichting bracht na uitgevoerde interne verbouwingen al in het voorjaar van 1968 de toen ook flink uitgebreide medische staf en patiënten uit de Proosdij te Meerssen en Hoogcruts te Slenaken (kinderen tot 16 jaar) over naar het aangepaste hoofdgebouw. Men had flink verbouwd. Op de binnenplaats achter de voorvleugel maakte de toilettoren plaats voor een trappenhuis met twee liften, in een torenvormige bouw en de toilettoren tegen de linker zijgevel van de oudbouw uit 1897/98 werd gesloopt en binnen de gevelcontour werd een nieuw trappenhuis gemaakt met ervoor een terras. Verder werd een groot deel van de economiegebouwen (boerderijen) rechts naast het complex gesloopt. De Josefbau uit 1923 verhoogd met een volledige verdieping onder plat, waarbij de oorspronkelijk te onderscheiden bouwdelen (met plat dak en met kap) onder één plat dak werden gebracht.

De entree voor het complex met tuinen werd ook aangepakt en er ontstond een terrasvormige opzet, met het huidige parkeerterrein. Het maaiveld voor het gebouw werd verlaagd, waardoor de kelderverdieping als een souterrain in het zicht werd gebracht en voor de hoofdentree werd een historiserende bordestrap gemaakt.

Inwendig leidden de verbouwingen ook tot grote wijzigingen. Klaslokalen werden omgebouwd tot ruimtes voor woongroepen met slaapzalen, woonkamers douches en toiletten. De kapel ging als sportzaal fungeren terwijl de vroegere turnzaal werd ingericht als kapel. Een deel van de ramen werd vervangen, vloeren in de gangen werden gemoderniseerd en de kamers kregen nieuwe deuren en plafonds. Voor de werkzaamheden werd opnieuw het team Cristofoli/Laudy uit Sittard ingeschakeld. De hal werd weer teruggebracht tot zijn oorspronkelijke omvang en in de achtergevel (die na de verbouwingen uit 1897/98 door toevoeging van een gang tot een binnenmuur was geworden) werden de gevonden oude vensteropeningen weer open gemaakt en werden de geblokte pilasters weer

getoond, waarbij een pleisterlaag met frijnslagimitatie werd aangebracht. Uit de tuinen verdwenen veel elementen van de kloosterperiode. Zo verdween het beeld van Sint Jozef dat voor het hoofdgebouw had gestaan en werden de moestuinen en andere elementen verwijderd. Het kerkhof werd door de paters zelf geruimd en de stoffelijke resten werden overgebracht naar een op 1 juli 1967 naar ontwerp van Cristofoli ontworpen gezamenlijk graf op de Gemeentelijke begraafplaats aan de Wehrerweg. Op het graf kwam de tekst “Ter nagedachtenis aan de Duits Franciscaanse kloostergemeenschap 1895 Watersleyde 1967” te staan.

De Paulusstichting bouwde op Watersley achter het hoofdgebouw vanaf 1977 ook paviljoens, therapiegebouwen, een zwembad en nieuwe kapel. Het gevolg was dat de woonfunctie van het hoofdgebouw al snel flink werd ingeperkt. Vanaf 1983 waren er zelfs in dit gebouw geen bewoners meer gehuisvest. In het hoofdgebouw bleven de administratie, het activiteitscentrum en de polikliniek over, waarvoor dus opnieuw aanpassingen werden doorgevoerd. In 1984 verhuisde de polikliniek naar het paviljoen Lange Floor. Steeds meer onderdelen in het hoofdgebouw kwamen leeg te staan. Er waren nog vooral kantoren. De keuken in het souterrain werd naar boven gebracht, waar de eetzaal werd omgevormd tot kantine.

Rond 1990 was inmiddels het uitgestrekte hoog gelegen terrein achter het hoofdgebouw volgebouwd geraakt met moderne paviljoens en andere gebouwen, overwegend laagbouw, met uitzondering van de verpleegstersflat *Aen den Driesch* aan de westrand. Vanaf 1993 ging men samenwerken met de Stichting Pepijnklinieken in Echt. Vanaf 2001 werkt men aan de uitvoering van de lange termijnplannen voor deconcentratie. Daarbij is het de bedoeling dat alle patiënten in normale woonwijken worden gehuisvest. Het is een operatie in het kader van de “Vermaatschappelijking van de zorg” waarbij grootschalige inrichting zoals Watersley worden omgevormd naar kleinschalige decentrale zorg. Op 1 januari 2003 fuseren Stichting Pepijn en de Paulusstichting tot Stichting Pepijn & Paulus en die naam wijzigde vervolgens op 1 januari 2009 in Stichting Pergamijn.

Ruimtelijke context:

Het complex maakt deel uit van de historische buitenplaats, gelegen in het heuvelachtige gebied ten zuidoosten van het centrum van Sittard. Het heuvelachtige, deels nog met bossen begroeide terrein van Watersley ligt nog in een landelijke setting, omgeven door wei- en bouwlanden. Op een helling ligt het oude hoofdgebouw van Watersley. Lager op de helling, aan de overzijde van de langs het complex opklimmende Helweg ligt de oude Watersleyerhoeve. Hoger op de heuvel achter het hoofdgebouw liggen verspreid de jongere complexen/paviljoens van de stichting Pergamijn, gerealiseerd vanaf de jaren '70. De terrasgewijs opgebouwde tuin voor het complex bevat onder meer een door bomen omringd parkeerterrein en een laan met trappen, klimmend naar de hoofdentree. Rechts naast het hoofdgebouw langs de Helweg ligt het L-vormige restant van de economie-gebouwen uit de jaren '20. Van de kloostertuin zijn ook nog elementen behouden gebleven. Noordelijk van het hoofdgebouw ligt op een iets hoger terras een pad met daarlangs kruiswegstaties. Links achter het hoofdgebouw ligt hoger op de heuvel een Lourdesgrot.

Bouwmassa:

Het tussen 1897 en 1902 tot stand gekomen **hoofdgebouw**, waarin de kernbouw van het kasteel uit 1752 is opgenomen, heeft een H-vormige plattegrond. De centrale vleugel met daarin de kern van het voormalige kasteel vormt de hoofdentreevleugel. De drie vensterassen brede hoekdelen ter weerszijden van het kasteel in de middenvleugel, de achtergangen van deze vleugel en de gehele ook over het kasteel doorgezette tweede verdieping met zadeldak behoren tot de uitbreiding van Kayser. De rechter dwarsvleugel bestaat aan de voorzijde uit een neogotische kapel met onderbouw en souterrain, die aan de frontzijde met de koorsluiting eindigt. Aan de achterzijde bestaat deze vleugel uit een lager kloostervleugelgedeelte met kelder, begane grond, twee verdiepingen en een zolder onder

een zadeldak. Om dat het geheel op een hellend terrein is gebouwd werkt de kelderzone aan de voorzijde als een souterrain met grotere vensters en aan de achterzijde als een nog net boven het maaiveld uitstekende kelder met kelderlichten. De centrale vleugel heeft een middenrisaliet, die boven de derde bouwlaag nog een door Kayser ontworpen stenen dakhuis met bakstenen fronton heeft onder een zadeldakvormige steekkap. De vleugels worden afgedekt met schilddaken. De centrale vleugel heeft in de jaren 60 aan de achterzijde een verhoging gekregen met een zolderverdieping met plat dak, aansluitend op de hoofdkap. Verder werd midden tegen deze achtergevel een blokvormig trappenhuis onder plat dak toegevoegd.

Dak:

De daken van de vleugels zijn gedekt met gesmoorde muldenpannen, het kapeldak is gedekt met mastiekleien in Maasdekking. De dakruiter van de kapel heeft een koperen bekleding op de romp en spits. Het voorschild van de kap van de centrale vleugel heeft aan weerszijden van het dakhuis vijf dakkapellen onder schilddaken met leidekking. Aan de achterzijde is hier op de achtergevel een jongere kapverdieping ingebouwd met een lage stenen gevel onder een plat dak. Naast de centrale vleugel bezit ook de kap van de linker dwarsvleugel aan de zuidzijde meerdere dakkapellen onder schilddaken. De kap van de linker vleugel heeft op het einde van de nok een fraai gesmeed kruis. De kap van de rechter vleugel heeft zinken pironnen.

Tegen het midden van de achtergevel van de centrale vleugel is een jongere trappenhuis/liftooren gebouwd onder plat dak. De lange linker zijgevel van de linker dwarsvleugel heeft een jongere strook in de gevel (trappenhuissectie) die boven de daklijst is doorgetrokken en afsluit met een plat dak.

Gevels:

Algemeen:

Het H-vormige hoofdgebouw heeft gevels gemetseld in donker bruin/rode baksteen (ter plaatse gebakken Limburgse moppen) met snijvoegen en platvolle voegen in het in de late jaren '60 vrij gelegde souterrainniveau aan de voorzijde. Voor de waterlijsten en voor de dagkanten van de spitsboogvensters van de kapel is geprofileerde rode verblendsteen toegepast. De lekdorpels van alle vensters en de pilasters en vensteromlijstingen van de voorgevel van de centrale vleugel en de kopgevel en rechter zijgevel van de linker dwarsvleugel zijn uitgevoerd in hardsteen. Hardsteen is verder toegepast voor de afdekking van de versnijdingen en bovenzijde van de steunberen van de kapel en verder bij de lekdorpels met aansluitende waterlijsten van dit bouwdeel.

De gevels van dit grote H-vormige gebouw tonen in hun uitwerking drie “gezichten”. Ten eerste de voorgevel van de middenvleugel en de rechter zijgevel en kopgevel van de linker dwarsvleugel, die een strenge klassieke architectuur bezitten met hardstenen vensteromlijstingen en een verdeling in vakken middels hardstenen geblokte kolosiaal-pilasters, ten tweede de kapel aan de voorzijde van de rechter dwarsvleugel die in neogotische vormtaal is uitgevoerd en ten derde de overige gevels van de dwarsvleugels en achtergevel van de middenvleugel die in de sobere baksteenarchitectuur van de toen gebruikelijke zogenaamde Gestichtsstijl zijn uitgevoerd met rondboog- en segmentboogvensters en waterlijsten in rode verblendsteen.

Voorgevel centrale vleugel (Rijksmonument):

De monumentaal opgezette voorgevel, waarin centraal de voorgevel van het voormalige kasteel (rijksmonument) is opgenomen heeft een symmetrische opzet en indeling. Omdat men besloot om bij de uitbreidingen het kasteel te behouden en op te nemen in een uitgebreide centrale vleugel is de architectuur van de drie nieuwe traveeën links en rechts en van de tweede verdieping met dakhuis uit 1897/98 en 1900/02 hierop aangepast. Van het kasteel werden alle onderdelen (metselwerk, hardstenen geblokte pilasters, hardstenen

vensteromlijstingen, deurpartij met hardstenen omlijstingen en de rijk versierde gevelsteen met de familiewapens in Lodewijk XV-vormen) gehandhaafd.

Rechter zijgevel aan voorzijde en kopgevel linker dwarsvleugel

De architectuur van de voorgevel werd ook (wel iets soberder) doorgezet op de rechter zijgevel en kopgevel van de ten opzichte van de centrale vleugel naar voren springende linker dwarsvleugel uit 1897/98. Ook hier kregen de vensters hardstenen omlijstingen van het zelfde type en op de hoeken hardstenen geblokte pilasters. De rechter zijgevel kreeg een indeling in drie vensterassen, die met uitzondering van het souterrain niet regelmatig over het gevelvlak werden verdeeld. De vensters van de linker as (hier is de verdieping blind, waardoor er slechts twee vensters zijn aangebracht) werden op de begane grond en tweede verdieping dicht naast de vensters van de middenas geplaatst.

De kopgevel kreeg weer een symmetrische drieassige indeling, waarbij de vensterassen van elkaar gescheiden werden door geblokte pilasters. De onderdorpels werden door een hardstenen band onderling verbonden. De tweede verdieping is van de delen daaronder gescheiden door een hoofdgestel (voortzetting van het hoofdgestel op de voorgevel). De bovenste lijst (kroonlijst) van dit hoofdgestel fungeert tevens als lekdorpel voor de vensters. Het fries tussen beide hardstenen lijsten is in baksteen uitgevoerd. Onder het middenvenster van de begane grond in de kopgevel is een hardstenen eerste steen ingemetseld met de tekst: "18 + 97 FUNDAMENTUM / IPSIUS / CHRISTUS EST" met onder het woord EST in klein schrift de datum "8 aug".

Kapelgevels rechter dwarsvleugel

De rechter dwarsvleugel steekt middels de kapel uit ten opzichte van de voorgevel van de centrale vleugel. Van dit bouwdeel wijkt de architectuur met zijn zuivere neogotische vormen af van de strenge klassieke architectuur van de voorgevel en linker dwarsvleugel. In deze hoog oprijzende bouw, waarvan de verticaliteit wordt benadrukt door de steunberen en smalle hoge spitsboogvensters, zijn drie niveaus te onderscheiden. Onderin is de souterrainzone, waarvan het gevelwerk ten opzichte van de hogere delen weer uitspringt. Deze zone sluit boven af middels een waterlijst met afgeschuind profiel in rode verblendsteen. In de verschillende vlakken tussen de steunberen zijn in het souterrain verschillende typen gevelopeningen aangebracht. Aan de zijde van de voorgevel betreffen het kleine vensters onder segmentbogen met traliewerk voor de kozijnen. Aan de rechter zijde zijn links een later ingebroken doorgang onder segmentboog, een moderne brede dubbele deur onder luifel en rechts daarvan drie vensters onder strekken met tweelichtramen aangebracht.

De verdieping daarboven heeft in elk vak tussen de steunberen een identiek venster onder een spitsboog met siermetselwerk in de boogtrommel en een rechthoekige lichtopening met een 4-ruits stolpraam en 2-ruits bovenlicht. Deze vensters verlichten de voormalige studiezaal onder de kapel. De kapelzone daarboven heeft per travee een hoog lancetvenster, waarvan de dagkanten en spitsboog zijn gemetseld in geprofileerde rode verblendsteen. De vensters zijn gevuld met jongere ijzeren ramen met rechthoekige ruiten gevuld met gekleurd glas in pasteltinten. Bij de vensters in de drie sluitingszijden zijn in deze gemoderniseerde ramen delen van de oude glas-in-lood ramen met een heilige figuur in gebrandschilderd glas opgenomen.

De steunberen beginnen zich pas vanaf de kapelzone te versnijden, waarbij deze versnijdingen zijn afgedekt met hardstenen afzaten, of bij de derde versnijding met een hardstenen ezelsrug. Zowel bij de lekdorpels van de vensters van de studiezaal, als bij de kapelvensters, zetten deze hardstenen dorpels en afzaten zich links en rechts voort in een hardstenen waterlijst. De gevels sluiten af met een bakstenen bloktandlijst met daarboven drie uitkragende muizetandlijsten, bekroond door een gootlijst. De gevel aan de achterzijde wordt bekroond door een tuitgevel met een hardstenen ezelsrugafdekking en op hardstenen

geprofileerde kraagstenen uitkragende schouderstukken. In de top is op de ezelsrug een hardstenen kruisbloem geplaatst.

Gevels van de centrale vleugel en dwarsvleugels aan de binnenplaats

De gevels van de middenvleugel en beide dwarsvleugels, die grenzen aan de huidige binnenplaats zijn het meest sober opgezet. Hun architectuur is te omschrijven als gestichtsstijl. Ze bezitten een uitspringende bakstenen plintzone met daarin opgenomen kelderlichten, deels onder segmentbogen en bij de rechter dwarsvleugel met hardstenen omlijstingen (met vellingkanten) met in de omlijsting diefijzers. Deze zone sluit bij alle drie de gevels af met een verblendstenen waterlijst met afgeschuind profiel. In de begane grond zone zijn in alle drie de gevels vensters met rondboogafluiting en boogtrommels met siermetselwerk opgenomen. De vensters hebben net als de vensters in de twee lagen daarboven 4-ruits stolpramen en 2-ruits bovenlichten. De vensters in de linker dwarsvleugel bezitten nog hun oorspronkelijke ramen, de andere zijn in de jaren 60 in licht afwijkende vorm vernieuwd. De lekdorpels zijn van hardsteen. Bij de vensters van de eerste verdieping zijn de hardstenen lekdorpels door een waterlijst in rode profielverblendsteen onderling verbonden. Deze vensters sluiten af met een strek met een segmentboogvormige onderzijde met bakstenen boogtrommel.

Bij de rechter dwarsvleugel ontbreken de boogtrommels echter en is het kozijn en bovenlicht dus licht getoogd uitgevoerd. De vensters van de tweede verdieping hebben segmentbogen met gemetselde boogtrommels ter afsluiting. Hier zijn de lekdorpels in hardsteen met een andere profilering dan die van de vensters eronder. De ramen zijn hier overwegend vernieuwd in een afwijkende vorm in hout en staal, waarbij wel een 6vaks verdeling is toegepast. De gevels sluiten af met een architraaflijst in rode profielverblendsteen met daarboven een bakstenen fries waarin de houten sierlijke consoles van het gootoverstek zijn geplaatst. Bij de achtergevel van de middenvleugel volgt boven deze architraaflijst nog een jongere verhoging van de gevel in baksteen (in kettingverband) met rechthoekige vensters, met een vast tweedelig onderlicht en een 4-ruits stolpraam. Deze zone sluit af met een hardstenen zware architraaflijst, met daarboven een bakstenen fries met wederom (hergebruikte) houten consoles voor het gootoverstek. De achtergevel heeft uiterst links een uitgang onder een segmentboog, met een hellingbaan ervoor. De deur heeft een raam in het bovendeel.

Een prominent tegen de achtergevel van de oude centrale vleugel aanwezig bouwdeel betreft de trappenhuis/liftooren uit de periode 1960-63. Deze blokvormige bouwmasa heeft gevels, gemetseld in bruin/rode steen in kettingverband. In de zijgevels heeft dit deel aansluitend op de achtergevel van de centrale vleugel per bouwlaag twee kleine rechthoekige vensters met enkelruits ramen en daarnaast grote vensters met stalen 6-ruits ramen van het trappenhuis die zig-zaggend opklimmen. In de linker zijgevel is voorts in het midden onderin een verdiept geplaatste uitgang aanwezig. In de kopgevel bevinden zich in elk van de vier bouwlagen in de middenas een venster met stalen 6-ruits raam. In de plint zijn lage liggende keldervensters opgenomen met 2-ruits ramen onder betonlateien.

De buitengevels van de beide dwarsvleugels

Deze gevels bezitten een iets rijker uitgevoerde architectuur (eveneens in gestichtsstijl) dan de binnenplaatsgevels. Beide gevels bezitten dezelfde opbouw. Ze bezitten een uitspringende bakstenen plintzone met daarin opgenomen kelderlichten, deels onder segmentbogen en bij de rechter dwarsvleugel met betonnen lateien en houten 2-ruits stolpramen met koekoeken ervoor. Deze zone sluit af met een verblendstenen waterlijst met afgeschuind profiel. In de begane grond zone zijn in beide de gevels vensters met rondboogafluiting en boogtrommels met siermetselwerk opgenomen. De vensters hebben net als de vensters in de laag daarboven 4-ruits stolpramen en 2-ruits bovenlichten. De in de jaren 60 gewijzigde ramen in de tweede verdieping hebben een 6vaks verdeling maar zijn samengesteld in hout en staal. De lekdorpels zijn van hardsteen. De lekdorpels zijn onderling

verbonden door een waterlijst in rode verblendsteen met een zelfde afgeschuind profiel met waterhol. Bij het rechter deel van de zijgevel van de linker dwarsvleugel is later een deel van deze lijst weggekap. Hier is één van de vensters ook omgevormd tot een stalen terrasdeur met hoge ramen en een 2-ruits bovenlicht. Het ervoor gelegen betonnen terras op betonnen kolommen met een stalen buisbalustrade en tegelvloer is net als de terrasdeuren aangebracht in de vroege jaren '60. Bij de vensters van de eerste verdieping zijn de hardstenen lekdorpels eveneens door een waterlijst in rode profielverblendsteen onderling verbonden. Deze vensters sluiten af met een strek met een segmentboogvormige onderzijde met bakstenen boogtrommel. De vensters van de tweede verdieping hebben weer rondbogen met gemetselde boogtrommels ter afsluiting. Hier zijn de lekdorpels in hardsteen met een andere profilering dan die van de vensters eronder. Ook deze worden onderling verbonden door een waterlijst in rode verblendsteen met dezelfde "kroonlijstachtige" profilering als de lekdorpels. Daaronder is een bakstenen fries en een verblendstenen architraaflijst aangebracht. De gevels sluiten af met een architraaflijst in rode profielverblendsteen met daarboven een bakstenen fries waarin de houten sierlijke consoles van het gootoverstek zijn geplaatst. Bij de buitengevel van de rechter dwarsvleugel is in het begin van de jaren '60 uiterst links, kort voor de aansluiting op de kapelgevel ten behoeve van de hierachter geplaatste nieuwe spiltrap een van de begane grond tot aan de daklijst doorlopend trappenhuisvenster aanwezig, dat boven afsluit met een oude rondboog en bakstenen boogtrommel van een voormalig venster van de tweede verdieping. Het hoge trappenhuislicht heeft een stalen 40-ruits (4 x 10) raam met gekleurd glas.

De buitengevel van de linker dwarsvleugel wordt sinds de sloop van de toiletrentoren in de vroege jaren '60 verdeeld in twee delen door de invoeging van een jongere trappenhuisoren (die in het gevelvlak is gelegen en niet uitspringt zoals de toen gesloopte toiletrentoren). Deze toren in rode baksteen in kettingverband heeft onderin een entree in de uitgebouwd portiek met gemetselde hoekdammen en een betonnen latei. Daarboven bevindt zich in alle drie de bouwlagen een rechthoekig venster met betonnen omlijsting en een stalen 4-ruits raam. Het gedeelte dat boven de daklijst doorsteekt heeft drie kleine vensters met betonnen omlijstingen en stalen enkelruits ramen. De afsluiting van deze toren is overeenkomstig de afsluiting van de oude gevels met een betonnen architraaflijst, fries met houten gootklossen en overstekende bakgoot.

Interieur:

Van het oorspronkelijke interieur van met name de vooroorlogse delen (kasteel uit 1752 en de delen van 1897-1902) is vrijwel niets bewaard gebleven. Enerzijds heeft dit te maken met nog door de Paters doorgevoerde functiewijzigingen en modernisering, met name ook nadat in 1960-63 de *Antoniusbau* is toegevoegd, waarbij ook de interieurs van de oudbouw zijn gemoderniseerd en anderzijds is de grote functiewijziging vanaf 1968 onder de Paulusstichting hieraan debet. Niet alleen zijn afwerkingen van wanden, vloeren en plafonds gewijzigd, ook alle trappen en binnendeuren zijn gemoderniseerd. Door de functiewijziging van school/klooster naar woonzorgcentrum met therapieruimten en vervolgens weer een omvorming naar louter een kantoor- en therapiecomplex zijn verder ook structuren en indelingen van ruimten gewijzigd. De oude kapel is twee keer gewijzigd (1946 en in 1963) en daarna onttakeld door een functiewijziging (vooral opslag), waardoor hier ook veel interieurelementen verdwenen zijn. Wel zijn onder meer bij de kapel en vermoedelijk ook bij andere voorheen grote ruimten zoals refters, keukens en toneelzalen mogelijk nog onder de systeemplafonds en achter de jonge wandafwerkingen oorspronkelijke (geschilderde) afwerkingen bewaard gebleven.

In **de kelders** is de hoofdstructuur met gangen aan de zijde van de binnenplaats en ruimten van verschillende grootte daarlangs nog behouden gebleven. Alle tussen 1897 en 1902 tot stand gekomen kelderruimten en de gangen bezitten een afdekking van troggewelven op stalen balken. Vloerafwerking, wandafwerking en kozijnen met deuren zijn vanaf de jaren 60 vernieuwd. De voormalige keuken bevindt zich voor in de linker dwarsvleugel. De keuken is

in de periode 1960-63 ingericht, met een nieuwe trap, vloer (tegelvloer in schaakbordpatroon met blokjes van vier gele, respectievelijk grijze plavuizen) plafond met stalen kolommen, wandbetegeling en nieuwe installaties. De vensters kregen stalen ramen. Ook de hiervan afgescheiden ruimten met hun wanden met hardhouten glaspuien zijn in deze vorm toen ontstaan. In de doorgang zijn nog de dienstliftjes zichtbaar voor verticaal transport van bereid voedsel.

Op **de begane grond** is de hoofdstructuur met gangen aan de zijde van de binnenplaats en ruimten van verschillende grootte daarlangs in de centrale vleugel en linker dwarsvleugel nog behouden gebleven. De gangen bezitten hier tegelvloeren met grijs- en geelgewolkte tegels in schaakbordpatroon (1963-68). Alle deuren en wandafwerkingen, alsmede de plafonds zijn gemoderniseerd in de periode 1968-70. Het enige element dat nog uit de kloosterperiode behouden is gebleven (in ieder geval zichtbaar) is de studiezaal met zijn plafond van troggewelven op zware stalen (ontimmerde) onderslagen, alhoewel ook dit plafond een jonge afwerklaag heeft gekregen. De voormalige refter in de andere vleugel links voor is geheel verbouwd tot kantine waarbij ook de ramen in de buitengevels zijn vervangen door stalen 6-ruits exemplaren. De meeste ruimten bezitten systeemplafonds of vlak gestuukte plafonds. De wanden zijn overwegend vlak gestuukt in een witte afwerking.

Op **de verdiepingen** zien we zowel wat betreft de ruimtelijke structuur als de afwerking eenzelfde beeld als geschetst is bij de begane grond. De gangen hebben dezelfde uitmonstering en ook de meeste vertrekken bezitten systeemplafonds. Van de kapel is de oorspronkelijke ruimtewerking bewaard met gewelven, schalken met bladkapitelen in de koorsluiting en wandlisenen in het schip. In het schip zijn de schalken later weggebroken. De huidige kleurstelling op de ribben, kapitelen, schalken en wanden dateert uit 1963. Er onder zijn op plaatsen waar de stuc afbladdert de oorspronkelijke bonte schilderijen zichtbaar. Van de oude inrichting is alleen de eiken balustrade van het orgelbalkon met neogotische briefpanelen rustend op een stalen balk behouden gebleven. In de achterwand boven deze galerij is bovenin een spitsboogopening aanwezig met deuren en een schijnbalkon met smeedijzeren balustrade, ook aangebracht in 1963. De vensters bezitten stalen ramen met vakverdeling uit 1963 met gekleurde glaspanelen in geometrische patronen. Bij de drie vensters in de koorsluiting zijn in dit glas de in gebrandschilderd glas uitgevoerde heiligenfiguren (Elisabeth van Thüringen, H. Hart van Christus en St. Franciscus) opgenomen van de oorspronkelijke vroeg 20ste-eeuwse koorvensters.

Op de voorzolder van de rechter dwarsvleugel zijn ter weerszijden van een zaalvormige ruimte oudere kastwanden met kraaldelen en paneeldeuren uit 1902 behouden gebleven. De grenen kapconstructies uit 1898 en 1901-1902 zijn nog behouden gebleven.

Trappenhuis/verbindingslid Antoniusbau

Bouwmassa:

De trappenhuistoren maakt deel uit van een verbindingslid met drie vierlaags armen naar respectievelijk de oude linker dwarsvleugel van het hoofdgebouw, naar de St. Josefsbau en naar de hoofd vleugel van de Antoniusbau zelf. Deze armen bestaan elk op elke verdieping uit een gang met nevenruimte. De gangen van de drie armen komen samen in een hal die aan de achterzijde overgaat in een trappenhuistoren met een halfronde sluitingsgevel. De drie armen hebben platte daken, de trappenhuistoren sluit af met een zestienszijdig, met koper gedekt kegeldak met flauwe hellingen.

Dak:

De drie armen hebben platte daken, gedekt met mastiek, de trappenhuistoren sluit af met een zestienszijdig, met koper gedekt kegeldak met flauwe hellingen en een fors overstek.

Gevels:

De trappenhuistoren heeft een transparante, vrijwel rond lopende veel hoekige gevel, waarbij de vensterstroken gescheiden worden door betonnen kolommen. De vlakken tussen de kolommen zijn per bouwlaag (een laag souterrain, drie hoge lagen en een laag in de lantaarn) voorzien van stalen roederamen. Het souterrain heeft 3-ruits lichten, dan volgen twee lagen met hoge 9-ruits ramen, een laag met een nog hoger 12-ruits raam en de lantaarn met lage 3-ruits ramen. De lantaarn met daarin per zijde een stalen raam rijst boven de aanbouw uit als een volledige zestienhoek. De vloeren zijn aan de buitenzijde tussen de kolommen afgedekt met betonplaten met groeven. Deze platen zijn ook toegepast bij de borstwering van het souterrain en onder de vensters van de lantaarn. De beide verbindingsleden ter weerszijden van de trappenhuistoren zijn gemetseld in rood/bruine baksteen in kettingverband. De rechter verbindingsbouw, die aansluit op de St. Josefsbau telt in de gevel één vensteras met in elke bouwlaag een venster met houten raam en ijzeren kruisroeden. Het linker verbindingslid dat aansluit op de schoolvleugel van de Antoniusbau is breder en heeft twee vensterassen met dito ramen als het rechter deel. Het verbindingslid met de oudbouw heeft aan de zijde van de binnenplaats een vierlaags gevel waarvan de eerste drie hoge bouwlagen worden geleed door een betonnen raamwerk dat de gevel verdeelt in vakken. Deze vakken zijn gevuld met grote stalen ramen met roeden, op borstweringen in rode baksteen. De eerste bouwlaag heeft in het middenvak een entree. De luifel is van een veel jongere datum. De lage vierde bouwlaag heeft een gevel in gele baksteen met vensters met stalen 4-ruits ramen.

Interieur:

In de gangen van de verbindingsdelen zijn tegelvloeren toegepast in grijsgevolkte en geelgevolkte tegels. De tegels zijn in de hallen gelegd in ruitvormen van elk vier tegels afwisselend in geel en grijs. De trappen hebben gepolijste kunststenen treden en betegelde stootborden. Langs de wanden zijn stalen buisleuningingen aangebracht. Kenmerkend voor dit gebouw en de architectuur uit die periode in het algemeen is het in het zicht laten van schoon metselwerk in het interieur, hier onder meer in het trappenhuis. De ritmerende elementen in de gangen zijn de betonnen portalen van de gewapende betonconstructie, die wel geverfd werden, net als de wandkolommen in het veelhoekige deel van het trappenhuis. Voor de ramen in de veelhoekige sluiting zijn radiatoren geplaatst. In tegenstelling tot wat men zou verwachten is de zware in gele steen en houten betimmeringen uitgevoerde “kolom” waar de betonnen trappen met kunststenen treden van de trappen om heen draaien niet oorspronkelijk. Oorspronkelijk waren de trappen aan de binnenzijde zwevend uitgevoerd en hadden ze hier een stalen balustrade wat het ruimtelijke effect en de lichtinval zeer sterk bepaalde. In de hal op de begane grond is de stichtingssteen ingemetseld in hardsteen met daarop in verhoogde letters en cijfers AD 1960.

Kruiswegstaties en Lourdesgrot

In de op een helling gelegen tuin achter het complex bevindt zich langs een pad dat parallel verloopt aan de achtergevels van het gebouw een kruisweg en een zogenaamde Lourdesgrot. Deze onderdelen waren vertrouwde verschijningen in kloostertuinen uit de late 19de- en eerste helft van de 20ste eeuw.

De kruiswegstaties in de tuin van Watersley vertonen overeenkomst met die in de kloostertuin van het voormalige Jezuitenklooster in 's-Heerenbergh, die zijn aangebracht in 1910. Ook daar bestaan de staties uit beschilderde terra cotta reliëfs met onderschriften in het Duits, gevat in een sober kapelletje. De veertien staties, geplaatst op een onderlinge afstand van 12 meter langs het pad in de tuin van Watersley zijn gevat in sobere kapelletjes, feitelijk een ondiepe bouw, gemetseld in vormbaksteen in kruisverband, met een door een segmentboog afgesloten nis waarin het terra cotta reliëf is geplaatst. Deze muur met nis sluit af met een met rode leipannen gedekt zadeldakje. De kapelletjes voor de veertien staties van Watersley zijn gebouwd in 1937 door Broeder Saturnin Merk. De terra cotta reliëfs zelf zijn mogelijk vervaardigd door de firma Fleck uit Fulda, die in ieder geval in 1912 ook de

Schützensel maakte die in een inmiddels sterk vervallen altaar heeft gestaan bij het voetbalveld.

Eveneens op de helling staat langs een thans van trappen voorzien pad achter de St. Josefsbau de Lourdesgrot. Het betreft een rijk van grind voorziene betonnen ovaalvormige constructie, waarbij het geheel is gemodelleerd alsof het berg met grot betreft. In de grot is staat een beeld van de H. Maagd Maria, volgens inscriptie aan de achterzijde gemaakt door de beeldhouwer Fleck uit Fulda op 5 mei 1913. Lourdesgrotten werden vanaf 1900 populaire onderdelen, met name van tuinen bij kloosters en van processieparken.

Erfafscheiding:

Specifieke erfafscheidingen zijn niet aan te geven. Rond het complex bevinden zich siertuinen (met name aan voorzijde) en terrassen en een weg.

Bijzondere onderdelen:

De steunberen en kapelvensters met siermetselwerk van de kapel. De koperen dakruiter van de kapel. Het decoratieve metselwerk van lijsten en boogtrommels.

Waardstelling:

Het object is van belang wegens zijn schoonheid, betekenis voor de wetenschap, cultuurhistorische waarde en meer in het bijzonder vanwege:

- het object is ruimtelijk bepalend c.q. markant voor de omgeving. De monumentaal opgezette bouw speelt mede door de ligging op de helling van een beboste heuvel een bepalende rol in de omgeving. Het vormt een focuspunt vanaf de rondweg die door het hier landelijke gebied loopt.
- de betekenis van het object als onderdeel van de historische nederzettingsstructuur is groot, omdat de bouwdelen zijn toegevoegd aan een van oorsprong middeleeuws landgoed, waarvan het kasteel en de kasteelhoeve de oudste elementen zijn. Doordat het kasteel is opgenomen als centraal onderdeel van het complex is het oorspronkelijke beeld en de ruimtelijke opbouw van het landgoed overwegend goed herkenbaar gebleven.
- de typologische, functionele, bouwtechnische en architectuurhistorische kenmerken van het streekeigen bouwen komen hier in brede zin naar voren omdat architect Johannes Kayser enerzijds aansloot bij de traditionele lokale 18de-eeuwse streng barokke architectuur en anderzijds in de vleugels zijn eigen op de lokale historiserende stijlen (neogotiek, gestichtsstijl) geënte architectuur toepaste. De baksteen is plaatselijk gebakken en van een voor deze regio kenmerkende maat en kleur. Kayser heeft als architect met zijn basiliek en Mariatuin in het centrum van Sittard en met zijn kloosters Abshoven en Watersley een belangrijke rol gespeeld in de architectuurgeschiedenis in deze gemeente.
- het complex heeft hoge architectuurhistorische waarde als gaaf bewaard kasteelklooster, waarbij met de dwarsvleugels op een uitermate zorgvuldige wijze is aangesloten op het geheel ingekapseld geraakte oude kasteel. Er is ook sprake van een zekere typologische en functionele zeldzaamheid (klooster met opleidingsinstituut, kapel met onderbouw). De functie is nog altijd goed afleesbaar aan het zeker wat betreft het exterieur gaaf bewaarde complex.
- de trappenhuistoren van de Antoniusbau uit 1960-63 is met zijn veelhoekige sluiting van beton en glas een zeer markant en architectonisch hoogwaardig vormgegeven bouwdeel dat het beeld aan de tuinzijde in hoge mate bepaalt.
- de betekenis voor de plaatselijke geschiedenis als uitdrukking van een geestelijke ontwikkeling is groot, vanwege het feit dat de vleugels behoorden tot een vanaf de late 19de eeuw tot in de jaren 60 hier actieve franciscaner orde die in het complex een Kolleg vestigden en daar hoger onderwijs gaven en onderdak boden aan studenten van 13-19

jaar. Daarna vestigde het complex vooral ook naam op het gebied van de gehandicaptenzorg.

- De lourdesgrot en kruiswegstaties vormen karakteristieke elementen van kloostertuinen uit de periode 1890-1940.

Bescherming:

De linker dwarsvleugel uit 1897-98, de drie lagen van de achtergangen van de centrale vleugel en de rechter dwarsvleugel met onder meer de kapel. Verder het verbindingslid met de markante trappenhuistoren van de Antoniusbau uit 1960-63 achter de linker dwarsvleugel. De nadruk ligt op het overwegend gaaf bewaarde exterieur, in het interieur zijn de constructies, nog aanwezige oorspronkelijke ruimtelijke structuren en enkele specifiek hiervoor genoemde oorspronkelijke elementen in de kapel en zolder van de rechter dwarsvleugel (knieschotten met paneeldeuren) van belang. In de trappenhuistoren zijn de vloer- wand- en plafondafwerkingen en de detaillering van de trappen van belang. Hoewel niet oorspronkelijk kan aan de naoorlogse tegelvloeren en de eiken wenteltrap achter de kapel ook enige waarde worden toegekend.

In de tuin vallen de lourdesgrot en de kruiswegstaties in gemetselde kapelletjes onder de bescherming als gemeentelijk monument.

Foto's

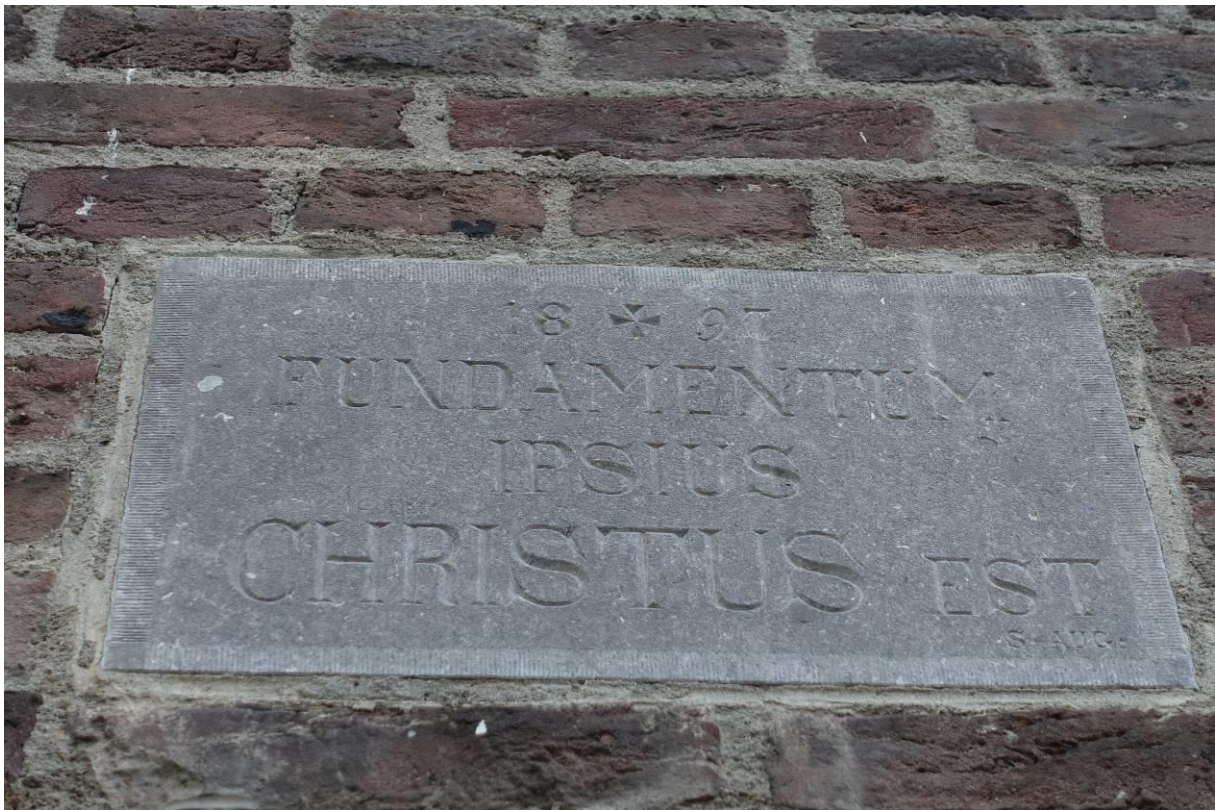
De kapel en aansluitend deel van de centrale vleugel.

De linker voorvleugel en aansluitende delen van de centrale vleugel.

De zuidelijke gevel van de zuidelijke vleugel.

Stichtingsteen in de oostelijke kopgevel van de zuidelijke vleugel.

Zicht omhoog langs de oostelijke kopgevel van de zuidelijke vleugel.

De noordelijke gevel van de noordelijke vleugel met op de achtergrond de kapel.

Noordgevel van de zuidelijke vleugel aan de binnenplaats.

Linker deel achtergevel centrale vleugel, met rechts de trappenhuisuitbouw uit de jaren 60.

De zuidelijke gevel aan de binnenplaats van de noordelijke vleugel.

Plint met kelderlichten van de noordelijke vleugel aan de binnenplaats.

Vensters met boogvelden met siermetselwerk in de zuidgevel van de noordelijke vleugel.

Gang in de kelder van de zuidelijke vleugel naar het oosten gezien.

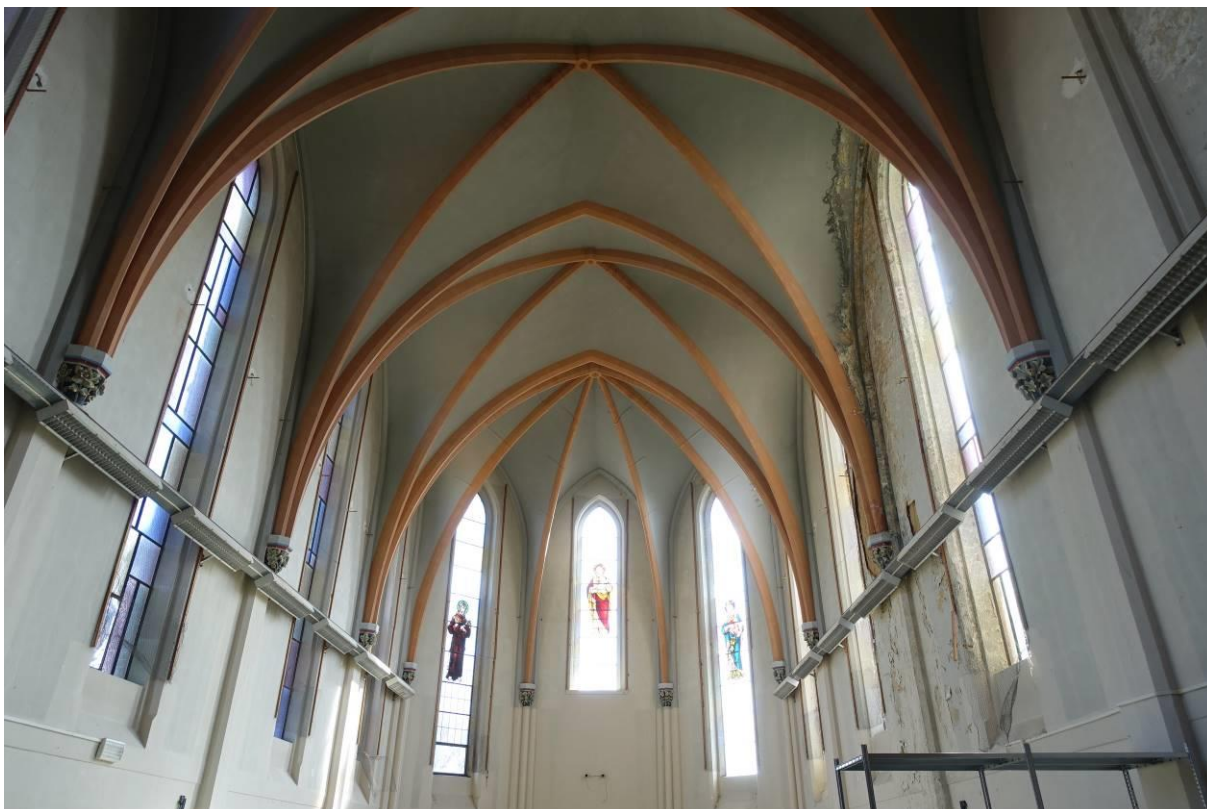
Kelderruimte met werkplaats onder het oostelijke deel van de zuidelijke vleugel.

Binnenzijde kelderlicht in gang van de zuidelijke vleugel.

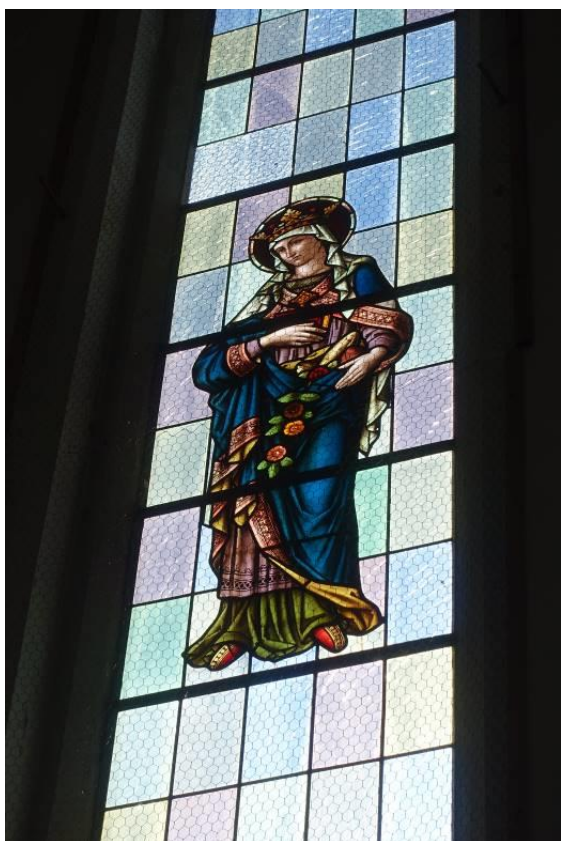
Achtergang op de begane grond van de centrale vleugel naar het noorden gezien.

Gewelven van de kapel naar het oosten gezien.

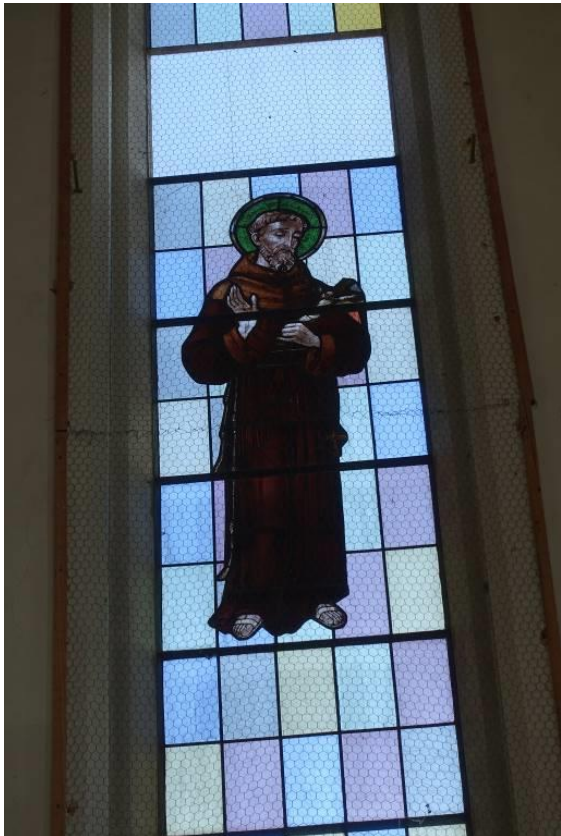
Linker deel van de oorspronkelijke neogotische balustrade van het orgelbalkon.

H. Elisabeth

H. Hart van Jezus

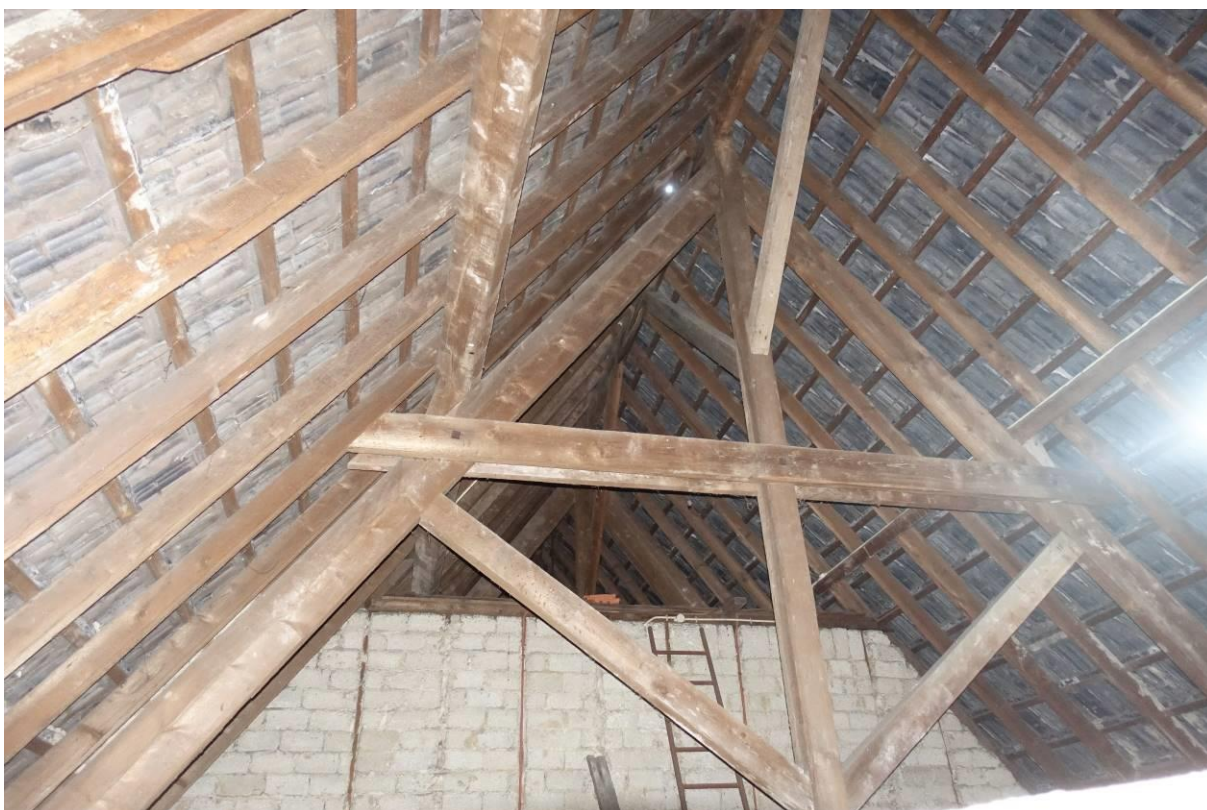
St. Franciscus

Interieur kapel naar het westen gezien.

Knieschotten met paneeldeurtjes op de voorzolder van de noordelijke vleugel.

Detail kapconstructie van de noordelijke vleugel op vlieringniveau.

De veelhoekige transparante trappenhuisstoren van 1960.

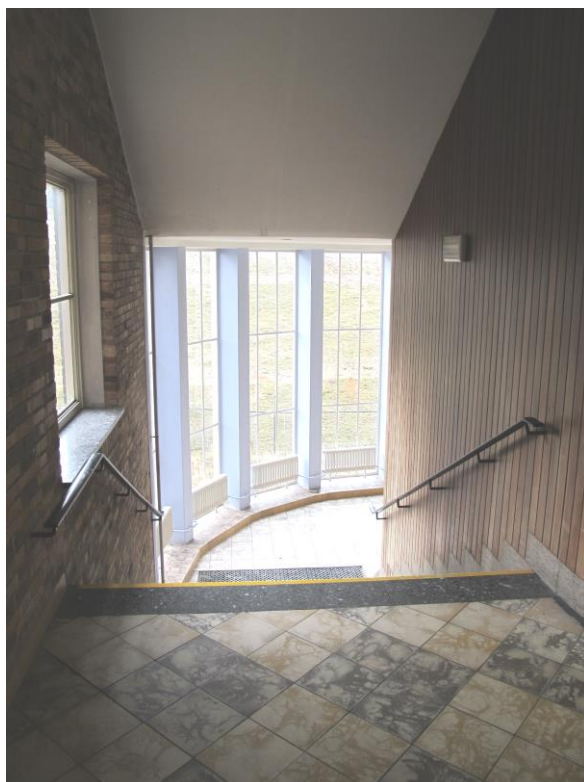
De trappenhuistoren van verschillende zijden gezien.

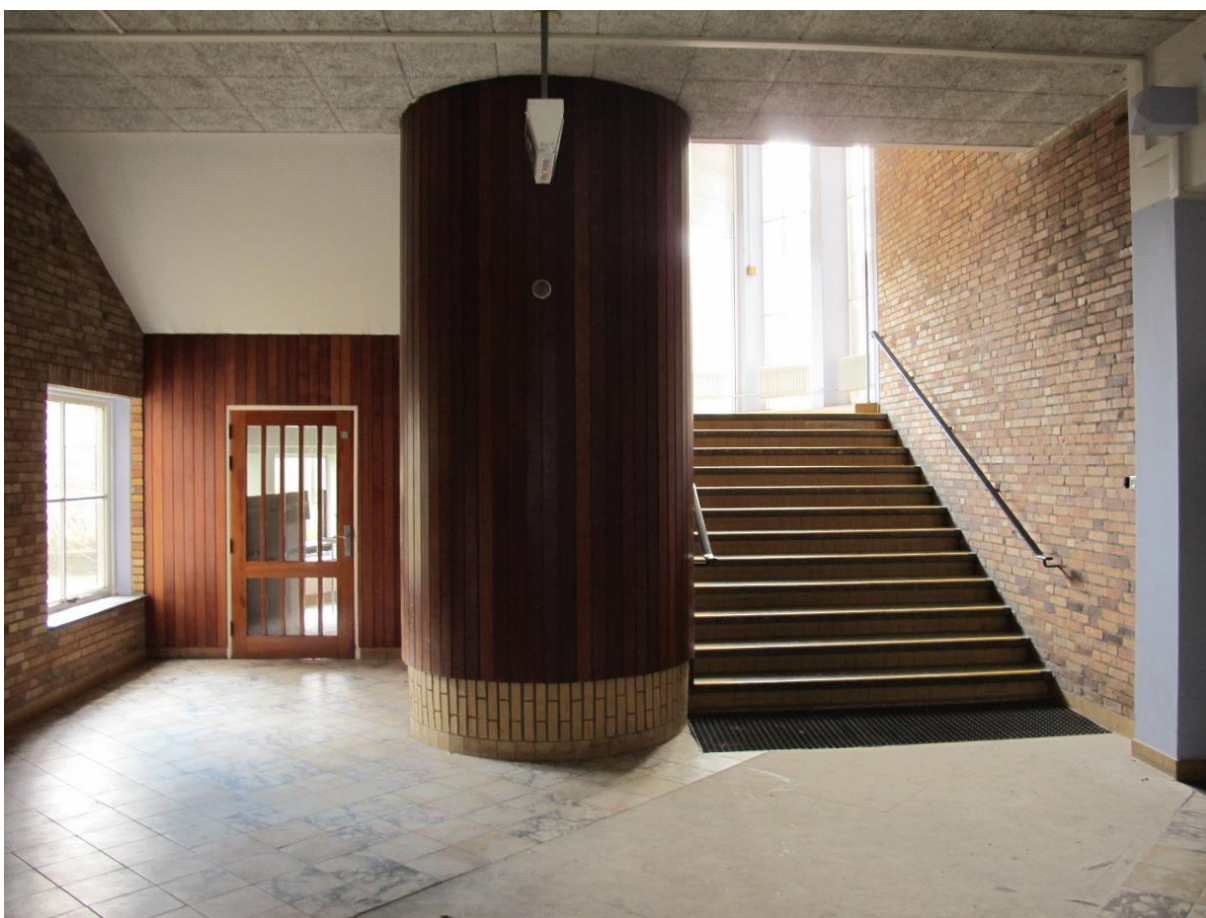
Het verbindingslid tussen de trappenhuistoren en de oudbouw vanaf de binnenplaats gezien.

De trappenhuistoren in 1963.

De trappenhuistoren in de huidige toestand.

De trappenhuistoren op souterrain-niveau. De pui links en de forse met hout beklede kolom waar de trappen omheen lopen zijn niet oorspronkelijk.

De trappenhuistoren op begane grondniveau.

Stichtingssteen in hal verbindingslid.

Overzicht kruisweg naar het zuiden gezien.

Staties met kruisafname en de gekruisigde Christus.

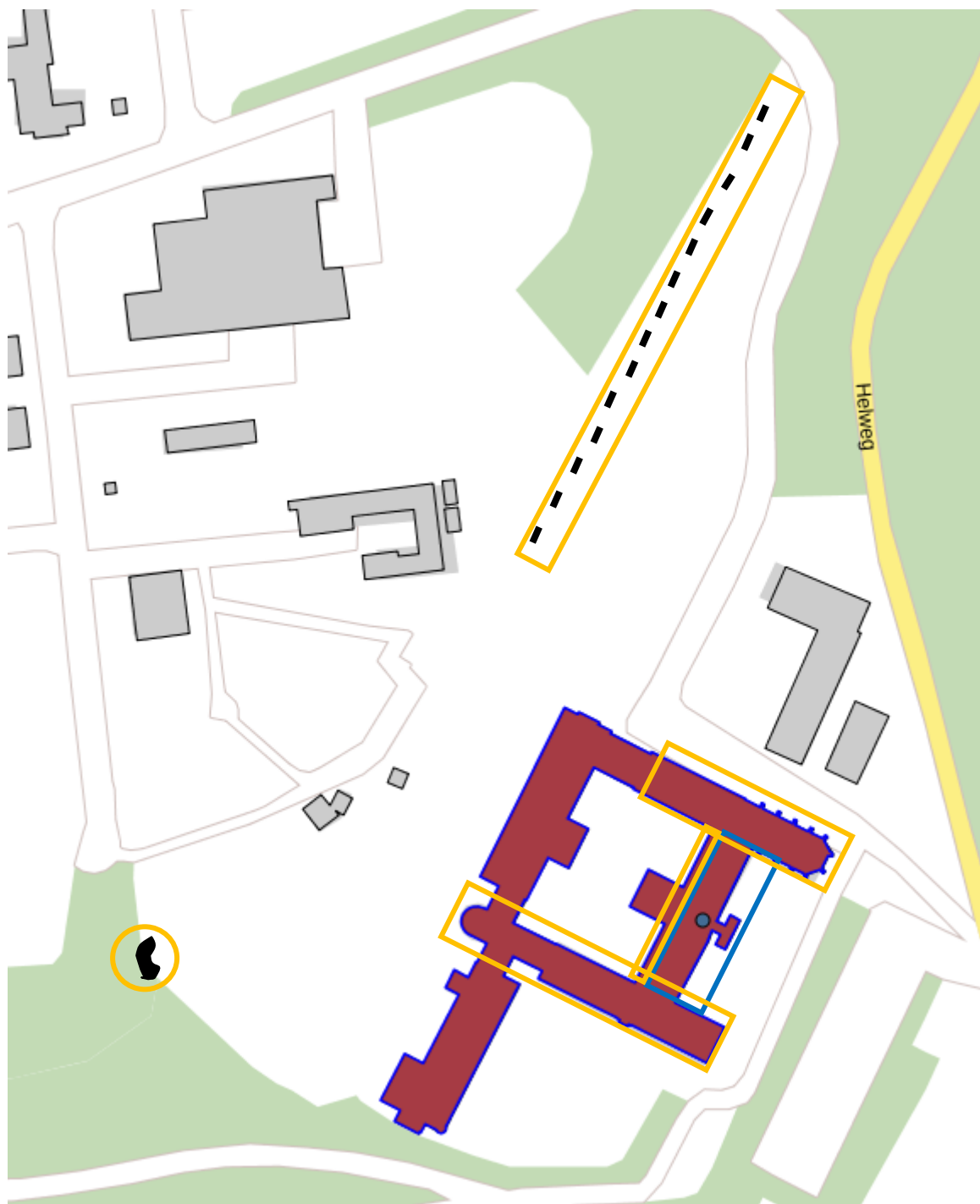

Overzicht kruisweg naar het noorden gezien.

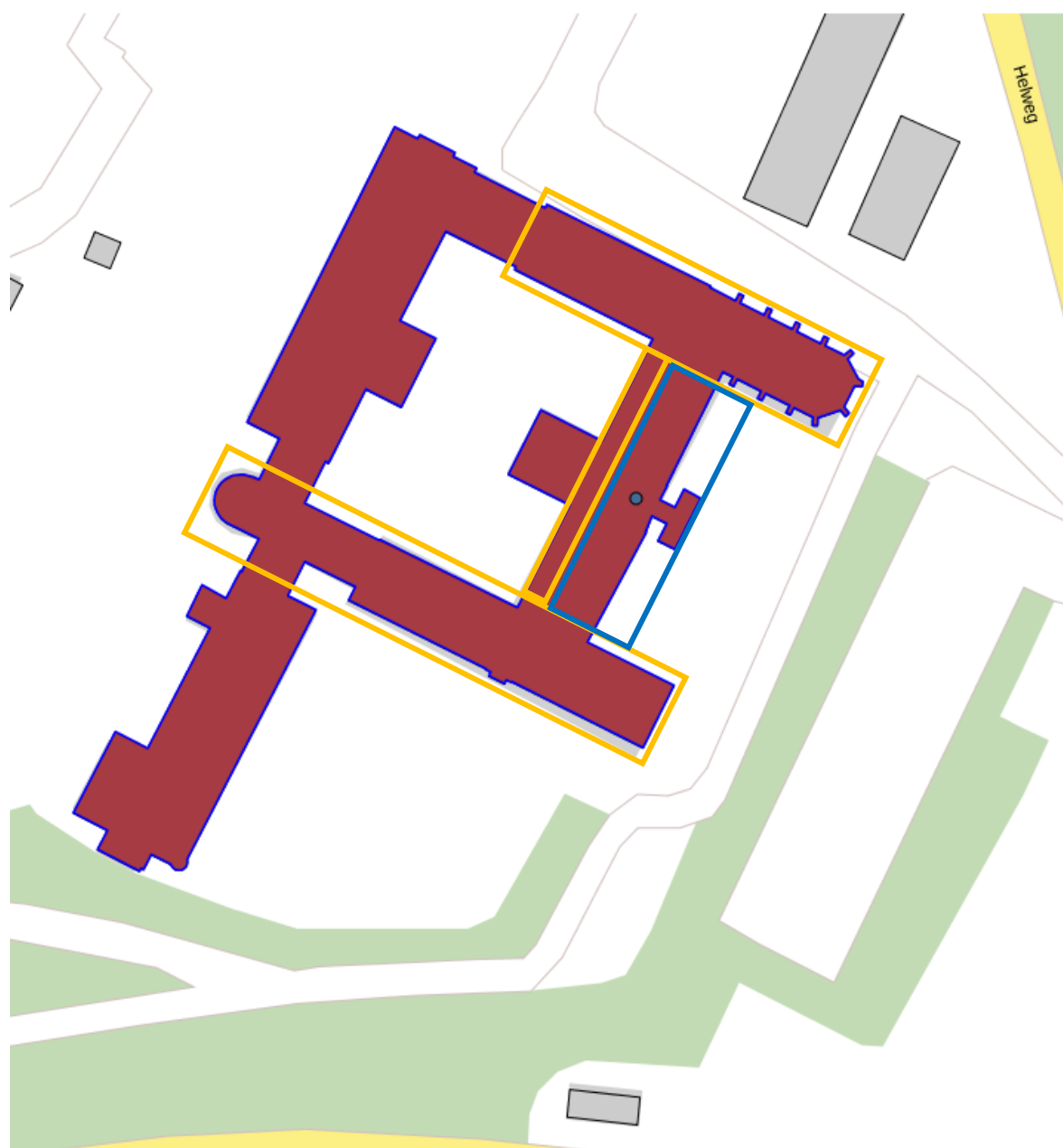

De lourdesgrot.

Kaart met bescherming van tuinelementen (Kruisweg en lourdesgrot) van het klooster

Kaart (uitvergroting) met bescherming van het klooster

| BAG powered by Kadaster |

